

O PRIMĂ DISCUȚIE PE MARGINEA INELULUI LUMII MATERIALE, A EXPERIMENTULUI CONȘTIENȚEI ȘI AFIIRII LA MIHAI DRĂGĂNESCU

Gorun MANOLESCU¹

gmnoema@yahoo.com

ABSTRACT: "Being in the World" ("afiirea" – term has been introduced by Drăgănescu) which result from "The Awareness Experiment" is the Keystone of Drăgănescu's "Ring of the Material World" (RMW) Model. This text focuses on the "Being in the World" (*afiirea*) which seems to be very different from *Seiendes of Heidegger*.

KEYWORDS: Ring of the Material World (RMW), being in the world, awareness experiment, phenomenological reduction.

Preambul

În cele ce urmează voi analiza „experimentul conștienței”, propus de Mihai Drăgănescu, sub următoarele aspecte: (i) în ce măsură este (sau nu) un „experiment mental” așa cum acesta este definit de Kuhn, (ii) de unde provin datele cărora un „experiment al conștienței” le facilitează apariția, ca, în final, să trec la (iii) o încercare de decriptare, într-o primă etapă, a „afiirii” în ceea ce privește natura ei.

1. Modelul „Inelului Lumii Materiale”

Locul și rolul „experimentului conștienței” în modelul ontologic drăgănescian, numit „Inelul Lumii Materiale” (ILM), expus în cele două lucrări fundamentale ale autorului (*Profunzimile lumii*

¹ Prof. consultant, Ph. D; membru al Diviziei de Logică, Metodologie și Filosofia Științei a CRIFST al Academiei Române, redactor-șef al revistei NOEMA.

*materiale, Ortofizica*²) este unul crucial. El ajută la pregătirea fundamentului acestui model.

ILM ar putea fi caracterizat după cum urmează.

I. Există, în „Profunzimile lumii materiale”, într-un topos, denumit „Ortoexistență” – cu o infinitate de dimensiuni (a-dimensional) și cu un rudiment de timp (instantaneitatea) – două tipuri de materie, la fel de «materiale», fără structură («private de formă» în termeni aristotelici) dar, în același timp (instantaneu – fără durată), structurate/structurabile (aristotelic – «cu forme»):

- Ia. lumatia;
- Ib. informateria.

II. Procesul fundamental din „Profunzimi”, care se desfășoară ontologic și nu secvențial, este următorul:

- IIa. Datorită unor tendințe naturale³ informateria poate căpăta structuri (este *in-formată*); aceste structuri prezintă un grad ridicat de instabilitate (sunt «flue»);
- IIb. Când informateria se cuplează cu lumatia structurile de la IIa. încep să capete consistență; dacă o asemenea cuplare nu se produce, structurile din informaterie dispar;
- IIc. Cuplarea informateriei cu lumatia dă naștere unor universuri spațiale (cu întindere) și timp (cu durată); structurile inițiale, de data asta «îngheteate», constituie *legi* ale unui univers; de la un univers la altul, setul legilor diferă;

III. Un univers, o dată constituit, poate evolua, dacă nu apar evenimente contingente catastrofice, trecând prin diverse stadii până la cel final care este marcat de apariția unor ființe cu conștiință de care devin «conștiente» (în engleză, de exemplu, pentru o asemenea conștiință «conștientă de ea însuși», există termenul „awareness”; în română echivalentul propus de Mihai Drăgănescu este «conștientă»; acest termen are la Drăgănescu și altă conotație – a se vedea „Experimentul conștientei”).

IV. Ființele cu «conștientă» capătă înzestrarea de a putea, în mod *conștient*, să aibă acces la informateria din Ortoexistență și anume la cea care încă nu este *in-formată*, fiind astfel în măsură să introducă acolo noi informații (*in-formări*) care să producă: fie noi structuri în acord cu legile universului cărui îi aparțin, fie modificări ale legilor

² Mihai Drăgănescu, *Profunzimile lumii materiale*, ed. Politică, 1979 și *Ortofizica*, ed. Științifică și enciclopedică, 1985, reunite ulterior sub titlul *Inelul Lumii Materiale*, ed. Științifică și enciclopedică, 1989.

³ A se vedea „Monoidul Existenței” din Mihai Drăgănescu, *Automorphisms in the Phenomenological domains*, în www.racai.ro/~dragam (2001)

universului din care provin sau fie să provoace posibilitatea apariției de noi universuri, cu noi legități specifice. Dacă astfel de noi structuri din *informaterie* sunt urmate și de cuplări cu *lumatie* atunci ele capătă un caracter fizic; altfel ele dispar din *ortofizic*. Înzestrarea ființelor cu conștiență constă în:

IVa. Posibilitatea realizării unor introspecții care pot facilita, printr-o anume «deschidere interioară», accesul la Ortoexistență (în speță la *informateria* nestructurată); o asemenea deschidere este numită, de Drăgănescu, „introdueschidere”;

IVb. Prin introdueschidere entitățile cu conștiență pot acționa, prin intermediul unui *simț interior*, pentru a avea percepții *direct* în Ortoexistență (similare cu cele realizate, de exemplu, de cele cinci simțuri comune în cadrul unui univers ca al nostru) și/sau de a «în-scrie» informații în *informateria* ne-structurată – ajutate fiind și de eventuale „ortotehnologii” (ale viitorului în cazul universului nostru dacă astfel de entități există pe planeta pământ); în acest fel «se închide – deschizându-se» un *Inel al Lumii Materiale*.

*

Ca o privire sintetică asupra ILM, se pot spune cele ce urmează.

1. Nu mai este vorba aici de un domeniu *metafizic clasic* care, la Kant, se confundă oarecum cu *transcendentul* (diferit de *transcendentalul* apriorismelor); ci pur și simplu, de un domeniu ce se află în backgroundul empiricului sensibil al simțurilor comune, și care, accentuez și repet, este la fel de fizic ca și cel *empiric zis și sensibil*, fiind însă ocultat în raport cu simțurile comune; accesibil însă intuiției prin simț intern; și pentru care Drăgănescu găsește o nouă atribuire (predicație) cea de „*ortofizic*” (cu o altă fizicalitate decât cea empirică, dar la fel de «fizic-materială»); o denumire fericit aleasă de autor prin conotațiile oferite ca, de altfel, și denumirile „*ortoexistență*” și „*introdueschidere*”. Mai trebuie adăugat că unui astfel de domeniu nou trebuie să i se nască o, de asemenea nouă, teorie *metafizică*. Iar aceasta, la Drăgănescu, se concretizează în modelul ILM. Și el este o teorie metafizică deoarece, cel puțin deocamdată (e bine să fim circumspecți având în vedere ce se întâmplă azi în fizică și astrofizică), premisele ei nu pot fi testate și nici *falsificate*, în acord cu distincția introdusă de Popper între o teorie fizică (testabilă prin experiment obiectiv) și una metafizică (îndrăznesc să spun *metaortofizică*)⁴.

⁴ Karl Popper, *Logica cercetării*, ed. Științifică și enciclopedică, 1981.

2. Rolul *conștiinței* (a se vedea în detaliu §4 Afierea/ființarea), poate nu suficient de clar pus în evidență în redarea noastră a modelului ILM, trebuie accentuat în mod deosebit. *Numai prin conștientizarea faptului că fințăm putem, tot conștient, să avem astfel de intuiții pe care, ulterior, să le valorificăm. O astfel de conștientizare ne deosebește de restul fințelor (animalelor îndeosebi). Care și ele au, fără doar și poate, intuiții dar nu sunt conștiente de ele. Mai mult, în decursul timpului, datorită dezvoltării, la om, a (neo)cortexului, partea intuitivă a creierului vechi a fost oarecum inhibată. Ori un experiment al conștiinței nu face altceva decât s-o dezinhibe dar „controlat” atunci când, după ce am obținut intuitiv date, reintră în funcțiune ceea ce numim „rațiune”.*

3. Privit în ansamblu, modelul ILM se încadrează într-o **paradigmă materialistă**.

2. Paradigmă și experiment mental⁵

O *paradigmă*, în viziunea lui Thomas Kuhn⁶, ar fi „un set caracteristic de convingeri și preconcepții... incluzând... angajamente instrumentale, teoretice și metafizice... împărțite în comun de către un grup”⁷.

Schimbarea unei paradigme cu alta nouă, de asemenea în viziunea lui Kuhn, se produce printr-un *experiment mental* de care, inițial, poate fi responsabil unul sau câțiva cercetători, urmând ca în timp noua paradigmă să fie acceptată de un grup mai mare. Procesul unui experiment mental este caracterizat drept o confruntare „cu o contradicție sau un conflict... în modul de gândire, pe baza unor date noi”, urmată de „recunoașterea contradicției apărute...” și având ca rezultat elaborarea de noi „concepțe menite să le înlocuiască pe cele conuze [sau nu] care fuseseră folosite înainte.”⁸.

⁵ Mă voi referi, în cele ce urmează, la modul **paradigmatic** în care se produce schimbarea unui sistem de gândire și nu la falsificarea ipotezelor așa cum presupune Popper, deoarece acesta nu ia în considerare procesul intim prin care se schimbă un asemenea sistem, ci numai rezultatul acestui proces. Căci: „O analiză logică [a inventării de teorii științifice]... nu mi se pare... posibilă, nici necesară. Întrebarea cum se întâmplă ca să-i vină cuiva o idee nouă – fie o temă muzicală, fie un conflict dramatic sau o teorie științifică – [nu interesează] logica cunoașterii. Aceasta din urmă nu se interesează de *probleme de fapt*... ci numai de *probleme de drept* sau de valabilitate – adică de probleme de felul următor: dacă și cum poate fi întemeiat un enunț; dacă este testabil (empiric controlabil); dacă depinde logic de alte enunțuri sau este în contradicție cu ele ș.a.m.d.”, Karl Popper, *Logica cercetării*, ed. Științifică și enciclopedică, 1981, p. 76.

⁶ Thomas Kuhn, *Tensiunea esențială*, ed. Științifică și enciclopedică, 1982.

⁷ *op. cit.*, p. 335.

⁸ *Ibid.*, pp. 302–306.

Sintetizând, se observă din cele de mai sus, că experimentul mental presupune existența unor „convingeri și preconcepții” la nivel de grup, **memorate**, formate din presupuziții (convingeri/opinii) și preconcepții care vin în contradicție cu datele experimentale noi; ceea ce, în final, conduce la elaborarea de noi presupuziții și concepții, deci la modificări ale *fundamentului* unui **mod de gândire/paradigme**.

3. Experimentul conștiinței

„Să încercăm să ne transpunem cu ființa și mintea noastră într-o stare de neconcentrare, larg receptivă, cvasi-meditativă, blocând gândirea, cel puțin în momentele când privim un peisaj natural de munte, o turmă de oi pe coasta unui deal, o apă cristalină și rapidă pe pietre strălucitoare în soare, marea reflectând culoarea cerului etc. Nu mai știm nimic, toate căile gândirii și memoriei le-am blocat, suntem într-o stare de relaxare totală, primitivă, vegetativă, dar înregistrăm o imagine pe care o privim ca și când timpul ar sta ca și cum dinamica imaginii ne-ar fi străină. Profunzimea acestei trăiri nu trezește plăcere sau durere, mai curând o stare afectivă neutră; un asemenea experiment, în care nu suntem în somn, ci într-o stare de veghe, în care atenția noastră o îndreptăm către relaxare și înregistrare senzorială, pentru ca în final atenția noastră să nu mai fie efort de concentrare, ci plasată într-un punct de echilibru natural al ființei noastre, dar și a noastră cu mediul înconjurător, constituie un fenomen de trăire pe care îl voi numi afiire (ființare). O asemenea trăire trebuie să aibă și pasărea și iepurele și calul. Ea este un act primitiv al ființei și care [poate să apară atât] la om... [dar] și la alte animale.”⁹ Aceasta este prima parte (primul moment) al *experimentului conștiinței* drăgănescian, care are drept rezultat apariția *afirii (ființării)* – moment la care, prin abuz de limbaj, mă voi referi ca *experiment al conștiinței* deoarece experimentul complet mai presupune încă două momente¹⁰ de care voi face abstracție .

Să fie vorba despre un *experiment mental*?

⁹ Mihai Drăgănescu, *Profunzimile lumii materiale (Experimentul conștiinței)*, p. 137.

¹⁰ *Op. cit.* p. 138: „În experimental elementar dar fundamental al conștiinței desprindem trei momente: 1. afiirea; 2. înregistrarea afirii printr-o stare, un 'simbol' larg, ramificat în sistemul nervos care va deveni mai ordonat, dar poate mai mărginit, exprimat prin cuvântul 'a fi'; 3. Confruntarea dintre primele două și generarea unei stări, unui nou simbol în sistemul nostru nervos, care să corespundă acestei confruntări și care să aibă semnificația lui 'a fi'.

Da, dacă datele noi ar apărea dintr-un experiment exterior, «obiectiv», cum sunt cunoscute mai ales cele din științele așa numite «exacte» (îndeosebi fizică, dar și chimie, biologie etc.).

Nu, dacă astfel de date apar dintr-o anumită introspecție când se dă drumul din plin *intuiției* prin care, pe baza unui *simț interior* se pot obține percepții (și deci, date) din *backgroundul* a ceea ce numim domeniul sensibilului (empiricului). Și, accentuez, nu experimentul conștiinței oferă astfel de date. El doar amorsează, prin *afire* (*fințare*), eliberarea completă a intuiției.¹¹

Să detaliem.

În acest experiment **gândirea a fost blocată, memoria, de asemenea; o dată cu blocarea ambelor, convingerile/opiniile (presupozițiile) și preconcepțiile** – despre care vorbește Kuhn¹² – **au fost și ele blocate; toate aceste blocaje lăsând acum ceea ce numim «intuiție» să se desfășoare în toată plenitudinea ei.** Cum? Prin «deschiderea», în timpul introspecției, a *introdușchiderii* care facilitează realizarea unor percepții, cu ajutorul *simțului interior*, în alt nivel al existenței, cel pe care Drăgănescu îl numește *Ortoexistență* (a se vedea modelul ILM). Și tocmai această intuiție furnizează astfel de date noi.

Evident, acest mod de a pune problema vine în contradicție cu percepțiile facilitate de formele kantiene *apriorice* ale sensibilității, mai ales cu referire la «timpul cu durată» (dar și la «spațiul euclidian cu întindere»), pentru că, acum, „timpul ar sta ca și cum dinamica imaginii ne-ar fi străină”. Deoarece, pe de o parte, este vorba de un *simț interior* și, pe de alta, de percepții într-un topos adimensional unde există doar un rudiment de timp – instantaneitatea.

¹¹ Aici apare o diferență de interpretare în raport cu cea a lui Ionuț Isac din *Introducere în Filosofia structural-fenomenologică. Paradigma Ortofizicii*, ed. Ardealul Târgu-Mureș, 2001, prima și, din păcate, singura (deocamdată) lucrare care privește în ansamblu gândirea drăgănesciană. Căci spune el la paginile 62–63: „Pentru declanșarea fenomenului afirii este suficientă, ni se spune [de către Drăgănescu], contemplarea realității, abstracție făcând de exigențele rațiunii... Pentru a imagina acest tip de cunoaștere este necesar un remarcabil efort de idealizare, schematizare și simplificare, în sens contrar a ceea ce demonstrează epistemologia genetică, culturologia, hermeneutica ș.a. discipline, anume că niciodată nu se poate decela un „punct zero” al cunoașterii. Orice proces de acest gen face apel la fondul cognitiv anterior, la anumite relații epistemice dezvoltate într-o cultură și un anumit cadru social-istoric.” Ori tocmai **blocarea unui „fond cognitiv anterior” este cheia începerii unui „experiment al conștiinței”, de natura unei „reducții fenomenologice” – așa cum se va arăta mai târziu în textul nostru – lucru care face chiar obiectul fenomenologiei ca atare** și care aspect nu este abordat în exegeza filosofiei drăgănesciene (a se vedea Ionuț Isac, *Introducere în Filosofia structural-fenomenologică* în care se eludează acest aspect).

¹² Thomas Kuhn, *Tensiunea esențială*, p. 335.

De asemenea, obținerea de date noi în cadrul experimentului conștiinței vine în contradicție cu empirismul, în general, și cu experimentul-metaforă gen «white paper» al lui Locke¹³. Căci ce ne spune acest «experiment»?

„Să presupunem... că mintea este oarecum ca o coală albă («white paper»)... că e lipsită de orice idee; cum ajunge să fie înzestrată?... La aceasta eu răspund într-un cuvânt: din experiență... Observația noastră, îndreptată fie spre obiectele exterioare sensibile, fie spre procesele... minții noastre, pe care [de asemenea] le percepem și asupra cărora reflectăm, este ceea ce procură intelectului toate elementele gândirii... pe care le-a dobândit... nu numai de la lucrurile din afară¹⁴.

Dar unde sunt, în acest caz, datele dobândite de o «intuiție» care pleacă din interiorul «introspectiv – introdus» așa cum pare a o pune în operă experimentul conștiinței, în cadrul căruia este blocată posibilitate de a obține date despre „obiectele exterioare sensibile” dar și „despre procesele... minții noastre”?

În privința blocării obținerii de date despre „obiectele exterioare sensibile”, subtilitatea discursului drăgănescian, ce pare contradictoriu, devine greu de descifrat, dar nu imposibil. Și aceasta deoarece deși se pleacă de la perceperea unui cadru ce conține astfel de obiecte („un peisaj natural de munte, o turmă de oi pe coasta unui deal, o apă cristalină și rapidă pe pietre strălucitoare în soare, marea reflectând culoarea cerului etc.”), o asemenea percepție devine doar un pretext. Pentru că, ne fiind „în somn ci într-o stare de veghe, în care atenția noastră o îndreptăm către relaxare și [o nouă] înregistrare senzorială”, o asemenea nouă „înregistrare senzorială” nu se mai focalizează pe imaginea de la care se pleacă („dinamica” ei ne este acum „străină”), ci spre interioritatea care se deschide spre un alt topos, diferit de „spațiul-timp” al lumii obișnuite, iar „atenția noastră” nu mai este „efort de concentrare, ci [este] plasată într-un punct de echilibru natural al ființei noastre, dar și a noastră cu mediul înconjurător”; lucru care se întâmplă, repet, în noul topos, inițial ocultat, aflat în *backgroundul* lumii noastre de toate zilele și care o condiționează pe aceasta.

Dacă vom considera acum că „procesele minții noastre” sunt de natura «gândirii» așa cum consideră empirismul lockean, atunci nu vom mai avea acces nici la ele și nici la eventuala lor re-amintire din

¹³ De asemenea discutat de Ionuț Isac, op. cit. p. 64, care iar vine în contradicție cu interpretarea noastră.

¹⁴ John Locke, *Eseu asupra intelectului omenesc*, ed. Științifică, 1964, pp. 81–82.

care să fi rezultat date deoarece **atât gândirea cât și memoria au fost și ele blocate**.

Revenind asupra datelor obținute prin posibilitățile deschise de un experiment al conștiinței, putem spune că ulterior, în cadrul, de data asta, al unui experiment de natură mentală (Kuhn)¹⁵ (intelectual-rațională), când blocajele gândirii și memoriei au fost înlăturate, astfel de date, împreună cu cele venite dinspre unele obiecte exterioare sensibile și cele stocate anterior în memorie privind elemente ale gândirii (credințe/opinii, idei, concepții...) sunt re-evaluate. Și o astfel de re-evaluare poate conduce la o schimbare de paradigmă.

Se poate acum afirma că printr-un experiment al conștiinței de genul celui propus de Mihai Drăgănescu, care, accentuez și repet, nu furnizează el însuși date noi dar deschide calea prin care intuiția să poată să le furnizeze, un asemenea experiment **pregătește doar stabilirea unui nou fundament al unui sistem de gândire**. Construirea propriu zisă a unui asemenea fundament revenindu-i unui experiment mental. Ori o asemenea «pregătire» constituie una dintre trăsăturile, poate cea mai importantă, ale unei „reducții fenomenologice” de tip Husserl, așa cum se arată în *De ce este Reducția fenomenologică o Meditație radicală?*¹⁶. În plus, și celelalte caracteristici sau criterii sunt, de asemenea, îndeplinite.

Nu voi mai repeta aceste caracteristici-criterii deoarece ele au fost expuse în lucrarea citată¹⁷, și voi lăsa în seama cititorului să verifice realizarea majorității lor. Și spun a majorității acestora deoarece voi face o excepție. Ea se referă la caracterizarea unei reducții fenomenologice drept „o transformare personală completă, comparabilă la început cu o conversie religioasă”. Dacă vom analiza, comparativ, cazul *experimentul conștiinței drăgănescian*, vizavi de o *reducție fenomenologică husserliană*, vom observa o similitudine neașteptată.

În *Idei...*¹⁸ în care Husserl își stabilește programul de cercetare, referindu-se la un „transcendent absolut” de natura Divinității el arată: „Firește, așadar, că vom extinde reducția fenomenologică și asupra acestui ‘absolut transcendent’. El va trebui scos din circuit, în cadrul câmpului de cercetare pe care urmează să îl creăm, în măsura

¹⁵ Care conține și următoarele două momente ale „experimentului” drăgănescian ce au fost neglijate până acum – a se vedea nota 10 de subsol.

¹⁶ Gorun Manolescu, *Why is Phenomenological Reduction a Form of Radical Meditation?*, in NOEMA, vol. XI, 2012.

¹⁷ Op. cit.

¹⁸ Edmund Husserl, *Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filozofie fenomenologică (Cartea întâi: Introducere generală în fenomenologia pură)*, ed. Humanitas, 2011, p. 216

în care acest câmp trebuie să fie al conștiinței pure, înțelesă în ea în-săși”. Faptul că, în legătură cu cele anterioare, dar și cu altele, Husserl abdică oarecum de la versiunea inițială a programului său în cursul realizării acestuia, este confirmat în mai multe locuri din lucrările ulterioare *Ideilor* dar, mai ales, când spune că cel care practică o reducere fenomenologică „caută căi apodictice certe, prin care se va putea constitui în interioritatea sa pură o exterioritate obiectivă. Aceasta are loc în modul cunoscut prin care mai întâi vor fi deduse existența și veracitatea lui Dumnezeu și apoi, prin intermediul lor, natura obiectivă”¹⁹.

Într-un anumit fel, același lucru se întâmplă și la Mihai Drăgănescu, așa cum vom încerca să sugerăm în paragraful următor dedicat „afirii (fințării)”

4. Afierea

Experimentul conștiinței al cărui rezultat final este „afierea” (ființarea), tocmai ea care intro-deschide drumul spre Ortoexistență, nu pare a-și găsi un loc explicit în ILM, rămânând la nivelul unui nou „lucru în sine”. Confirmând, într-un fel, ceea ce însuși autorul spune²⁰: „Nu ar fi exclus ca în cele din urmă [la finalul discursului nostru] să rămânem cu un [ultim nou] «lucru în sine» [extrem de profund], cu ceva care să nu mai putem cunoaște [deocamdată]”.

Acestei *afiri*, autorul – consecvent până la capăt – îi refuză orice transcendență dincolo de *materialitate*, rămânând profund atașat de o paradigmă materialistă. Și, în acest sens, caută să-i găsească o explicație de genul²¹: „Pentru a explica afierea, o soluție materialistă posibilă este aceea de a-i atribui caracterul unei anumite forme de mișcare a materiei pe o anumită treaptă de complexitate a organizării. Afierea... ar apărea într-un *prim model* aproape ca un suprasemnal generat de o mișcare neuronice în sistemul nervos central, în creier. Afierea nu este dată de un punct pe scoarța, de un grup de neuroni sau un neuron, după cum nici senzația subiectivă a petei luminoase nu este dată de punctul de pe scoarță în care sosește informația optică de la ochi, ci de o cuprindere mai amplă a neuronilor din creier într-un circuit, poate de o anumită configurație. Această mișcare neuronice, aproape i-am putea spune vârtej neuronice, ar putea să determine o calitate nouă a mișcării materiei, dacă ne gândim că ea implică și rinencefalul (sistemul limbic, legat de afectivitate), și sistemul reticular

¹⁹ Edmund Husserl, *Cartesian Meditations* (1931), p. 33.

²⁰ Mihai Drăgănescu, *Profunzimile lumii materiale*, p. 41

²¹ *Op. cit.*, p. 147

(legat de starea trează și comutarea părților comutative ale creierului) etc. Atunci ar trebui să ni-l imaginăm ca o undă de o natură nouă pentru a purta cu ea afiirea ca fenomen nou față de tot ceea ce cunoaștem în substanța vie. Acest vârtej neuronal și unda asociată cuprind în fenomenele trăirii părțile senzoriale, afective și de comandă ale creierului și mai puțin părțile intelectual și de aprofundare, deci lobii frontali. De aceea este de așteptat ca procesul să existe și la organizările creierului cu lobi frontali reduși sau cu scoarță redusă, cum sunt animalele la care predomină creierul 'vechi' ". Această explicație, destul de încifrată, (a) este mai mult decât ceea ce a fost pus în evidență în experiențe cu un subiect în stare de meditație extreme-orientală la care neuronii dintr-o anumită parte a creierului din cortex au intrat într-o oscilație sincronă în registrul de 40 Hz²², (b) vine în contradicție cu părerea autorului, exprimată în nenumărate rânduri, referitoare la negarea faptului că un alt *item* mult discutat în filozofie și știință, și anume cel al «conștiinței», ar fi un epifenomen – termen care nu spune nimic altceva decât că e un fenomen indefinibil – care ar apare pe o anumită „treaptă de complexitate a organizării materiei”; ori modul în care este explicată afiirea, în acest context, *volens nolens* conduce la considerarea ei drept *epifenomen*²³ și (c) face apel la un fenomen de gen *qualia* – și el mult discutat în literatura de specialitate²⁴ – care desemnează ceva «fenomenal» de un solipsism atunci când percepem, de exemplu, o pată de culoare „roșie”, cu toată că toți cei care nu suferă de daltonism spun că o astfel de pată are culoarea „roșie” (cam același lucru se întâmplă când autorul vorbește de fenomenul *qualia* al „petei luminoase”, extins apoi în multe alte zone ale creierului); ori, în acest caz, chiar dacă „vârtejul neuronal” ar putea fi identificat prin experiment exterior (ca, de exemplu, oscilațiile sincrone de 40 Hz) totuși nu s-ar putea afirma nimic altceva decât că acesta este doar un *semn* (*semnal*) că are loc o *afiire* fără a se putea preciza nimic asupra «conținutului» afirii în singurătate sa solipsistă.

²² Cum se spune în V. Ribarry, R. Llinas și alții, *Magnetic Fiel Tomography of Choerent Thalamocortical 40-Hz Oscillation in Humans*, în *Proceedings of the National Academy of Science, USA*, 88, 1991, pp. 11037–11041

²³ În cadrul unei sesiuni de comunicări ce a avut loc după anul 2000 (la care am participat) Acad. Drăgănescu, referindu-se la «conștiință» ca «epifenomen», se întreba „Dar, totuși, cum a apărut acolo”? Era, dacă nu mă înșel, în perioada în care, începând să colaboreze cu Menas Kafatos, admitea principiul existenței obiective a unei „Conștiințe universale” și nu un epifenomen ivit ca urmare a unei «anumite complexificări a organizării materiei».

²⁴ A se vedea, de exemplu, bibliografia de la <http://plato.stanford.edu/entries/qualia/> (7.12.2011).

Prin urmare se poate spune că încercarea de mai sus de explicare a afirii suferă de multe imprecizii.

Fiind conștient de aceste imprecizii, în alte locuri Drăgănescu lasă lucrurile nelămurite recurgând la un limbaj ambiguu sau metaforic.

Exemplu de limbaj ambiguu: „În inelul lumii materiale... totul este materie, cu excepția palierului psihologic”²⁵.

Sau ambiguu-metaforic: „Dacă Dumnezeu este numele ultimei realități... nu ar fi atunci ceva mai mult decât informație...”²⁶.

Este drept că în *Tensiunea filosofică și sentimentul cosmic*²⁷, dar mai ales, în ultima sa carte *Societatea conștiinței*²⁸, unde redă și dialogurile purtate cu Constantin Noica pe tema Divinității, Mihai Drăgănescu își reafirmă cu tărie apartenența la o paradigmă materialistă. Dar tot așa de adevărat este și că nici în cele două lucrări citate și nici în altele nu vine cu alte precizări mai consistente, în legătură cu *afierea*, în afara celor deja citate mai sus.

5. Remarci finale

1. *Afiera*, ieșind din «ascundere» pare a deveni cheia de boltă a sistemului de gândire drăgănescian. Ea apare drept un nou «lucru în sine» care, în afara închideri-deschiderii sistemului, la nivelul Ortodoxiei materiale, prin multiple Inele ale Lumii Materiale, îi conferă acestuia o nouă deschidere spre **profunzimea profunzimilor, deschidere** ce ar trebui investigată de cercetători cu multă atenție.

2. Ar trebui să revină unei analize ulterioare preocuparea în legătură cu **simțul intern** despre care am presupus că ar juca un rol principal în relevarea **afirii (fintării)**. Și despre care Mihai Drăgănescu nu dă decât informații indirect atunci când încearcă să-i dea altă semnificație decât cea kantiană, spunând: „Ruptura între... rațiune și empirie, adusă pe planul empiricului intern [al unui «experiment al conștiinței»], creează o fisură într-un punct vulnerabil al teoriei lui Kant: acela al apercepției” deoarece „simțul intern [la Kant] se raportează la rațiune dar, [poate să se raporteze și la modul în care] ne ‘aduce’ pe noi [nouă] cum [ne] apărem ca fenomen... și nu... ca lucru în sine”²⁹,

²⁵ Mihai Drăgănescu, *Profunzimile lumii materiale*, p. 48.

²⁶ Mihai Drăgănescu, *Informația materiei*, ed. Academiei, 1990, p.48

²⁷ Mihai Drăgănescu, *Tensiunea filosofică și sentimentul cosmic*, Discurs de recepție la primirea în Academie, ed. Academiei, 1991

²⁸ Mihai Drăgănescu, *Societatea conștiinței*, Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artistică al Academiei Române, 2007

²⁹ Mihai Drăgănescu, *Profunzimile lumii materiale*, p. 29.

însă care, în final, conform punctului 1, rămâne, totuși un «lucru în sine». Ori tocmai despre un asemenea «simț intern», ce „ne aduce pe noi, nouă, cum ne apărem” având percepții «empirice» în alt plan – ocultat – al existenței, plecând din interiorul care se «introduceschide», vorbește o întregă tradiție ce ne aparține³⁰.

3. Ar fi extrem de interesant de comparat *afierea* (*ființarea*) la Drăgănescu cu cea larg cunoscută ce aparține lui Heidegger³¹. Cu atât mai mult cu cât cel din urmă, în afara celebrei întrebări „fundamentale a metafizicii”: „De ce este de fapt ființarea și nu, mai curând, nimic?” se încumetă, încercând în *Ființă și timp* și în *Originea operei de artă*³², să scoată din „ascundere” chiar „ființa ființării”.

4. O altă latură a *afirii* și anume diferența care apare între aceasta la alte viețuitoare și la om, precum și modul în care este implicată afectivitate în cele două situații, pare, de asemenea, a fi interesant de cercetat în viitor.

5. O mulțime de alte sensuri ale experimentului conștienței care nu au putut fi investigate în cadrul acestei prime discuții – printre altele, caracterul *solipsist*³³ (sau nu) al unui astfel de experiment – cred că merită să capteze atenția unor viitoare cercetări.

6. Cred că nu se poate neglija o similaritate, departe de identitate, între experimentul conștienței de tipul unei reducții fenomenologice,

³⁰ A se vedea, de exemplu, Ioan Petru Culianu, în *Eros și magie în Renaștere*, ed. Polirom, 2003, când vorbește despre doctrina lui Marsilio Ficino. Doctrină care, plecând de la modul, considerat de Ficino – greșit, în care Aristotel privește lucrurile, interpretează apoi «simțul intern» în stil neoplatonician; Paracelsus consideră chiar că unui asemenea «simț interior» îi corespunde un anumit organ interior pe care misticii îl numesc „ochiul minții/inimii” – vezi, de exemplu, Daniel Fărcaș, *Meister Eckhart. Mistical din căușul ochiului*, ed. Polirom, 2010, precum și Isihasmul bazat pe *apofantism* (Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996). De asemenea și alte tradiții: islamic-iraniană (Henry Corbin, *Istoria filosofiei islamice*, ed. Herald, 2005) și, mai ales, extreme-orientală (Theodor Scherbarsky, *Buddhist logic*, ed. Dover Publications, Inc., 2002) nu încetează să vorbească pe larg despre un asemenea «simț intern»; de fapt, în tradiția extrem-orientală, se face distincție între percepții «mentale» (apercepții la Kant – nu în sensul în care *apercepția* este o facultate conștiinței de a fi conștientă de sine ci în sensul de *apercepție* transcendențială sau pură, sens la care pare a se referi și Drăgănescu când spune că „simțul intern [la Kant] se raportează la rațiune”) și unele posibile în alte niveluri ale existenței de care este responsabil un adevărat «simț intern» – mă refer aici la doctrina „Causalității globale” și cea a „Existenței instantanee” (Stcherbatsky, *op. cit.*).

³¹ Martin Heidegger, *Introducere în metafizică*, ed. Humanitas, 1999 și *Ființă și timp*, ed. Humanitas, 2003

³² Martin Heidegger, *Originea operei de artă*, ed. Univers, 1982.

³³ A se vedea și interpretarea pe marginea acestui subiect aparținând lui Ionuț Isac în *Introducere în Filosofia structural-fenomenologică. Paradigma Ortofizicii*, ed. Ardealul Târgu-Mureș, 2001

ca metodă/tehnică, și unele metode/tehnici de meditație extrem orientale³⁴. Este locul aici să amintesc de o întâlnire particulară cu Acad. Mihai Drăgănescu, pe care am avut-o în anul 2003, în cadrul căreia dânsul a relatat cum, fiind invitat la o „ceremonie a ceaiului” într-o grădină Zen din Japonia, a retrăit un „experiment al conștiinței”. Și aceasta în ciuda faptului că rejecta Budismul în ceea ce privește considerarea realității sensibile ca fiind *iluzorie* („Poate nici o altă doctrină decât Budismul nu a accentuat atât de mult asupra aspectului de iluzie al lumii sensibile înconjurătoare”³⁵). Dar nu a devenit niciodată închistat-dogmatic încât să nu preia anumite elemente din el ca, de altfel și din alte doctrine idealiste, elemente pe care le-a considerat că se integrează în propriul sistem de gândire materialist „atenuat” (termenul îi aparține)³⁶. Iată un nou subiect ce cred că nu trebuie neglijat în viitor.

7. Nu pot să închei fără a spune, așa cum se afirmă în nota editorială care a deschis rubrica „Drăgănesciana” în volumul anterior al NOEMEI, și anume că: „Acum când autorul a dispărut dintre noi, opera sa... filosofică își va urma singură drumul. Iar... comentatorii o vor face să «devină» revelându-și subtilitățile și bogăția de sensuri încă nepuse în evidență”.

Referințe bibliografice

- [1] Brian Green, *The Elegant Universe, Superstrings, Hidden Dimensions, and The Quest for The Ultimate Theory*; ed. Vintage Random House, 1999.
- [2] Cogan John, *The Phenomenological Reduction*, <http://www.iep.utm.edu/phen-red/> (5.01.2011).
- [3] Corbin Henry, *Istoria filosofiei islamice*, ed. Herald, 2005.
- [4] Culiuanu Ion Petru, *Eros și magie în Renaștere*, ed. Polirom, 2003.
- [5] Drăgănescu Mihai, *Profunzimiile lumii materiale*, ed. Politică, 1979.
- [6] Drăgănescu Mihai, *Ortofizica*, ed. Științifică și enciclopedică, 1985.

³⁴ Dan Lusthaus, *Buddhist Phenomenology*, ed. Routledge Curzon, 2002

³⁵ Mihai Drăgănescu, *Inelul Lumii Materiale*, p. 68.

³⁶ A se vedea „Monoidul Existenței” din Mihai Drăgănescu, *Automorphisms in the Phenomenological domains*, în www.racai.ro/~dragam/AUTO/AUTOMO_1.HTM (2001), pp. 4–6, în care se specifică: „<1> is a set with three elements. This set is a phenomenological set of a larger category of existence... If the phenomenological sense a) [**to exist in itself**] is a fixed star... b) [**to exist from itself**] and c) [**to exist for itself**] can be commutated. It seems that b) has normally a pole position because it is a generator of new orthosenses (the deep phenomenological senses are also called orthosenses) for the generation of new universes; as such it may be named **Indra orthosense** after the similar role played by Indra in Rig-Veda. The orthosense c) that may be named **Agni orthosense**, because of the role of Agni is to bring back informations from an universe to the deep existence. It may change its position with b) and to occupy the pole position.

- [7] Drăgănescu Mihai, *Inelul Lumii Materiale*, ed. Științifică și enciclopedică, 1989.
- [8] Drăgănescu Mihai, *Automorphisms in the Phenomenological domains*, în www.racai.ro/~dragam (2001).
- [9] Drăgănescu Mihai, *Informația materiei*, ed. Academiei, 1990.
- [10] Drăgănescu Mihai, *Tensiunea filosofică și sentimentul cosmic*, *Discurs de recepție la primirea în Academie*, ed. Academiei, 1991.
- [11] Drăgănescu Mihai, *Societatea conștiinței*, *Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială al Academiei Române*, 2007.
- [12] Dumitriu Anton, *Istoria Logicii*, ed. Didactică și Pedagogică, 1969.
- [13] Fărcaș Daniel, *Meister Eckhart. Mistical din căușul ochiului*, ed. Polirom, 2010.
- [14] Fink Eugen, *What Does the Phenomenology of Edmund Husserl Want to Accomplish?* Translated by Arthur Grugan. *Research in Phenomenology* 2, (1972).
- [15] Heidegger Martin, *Introducere în metafizică*, ed. Humanitas, 1999 și *Ființă și timp*, ed. Humanitas, 2003.
- [16] Heidegger Martin, *Originea operei de artă*, ed. Univers, 1982.
- [17] Husserl Edmund, *Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filozofie fenomenologică* (*Cartea întâi: Introducere general în fenomenologia pură*), ed. Humanitas, 2011.
- [18] Husserl Edmund, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology* (in German, edited by Walter Biemel, 1954), translated by David Carr, ed. Northwestern University Press Evanston, 1970.
- [19] Husserl Edmund, *Cartesian Meditations* (1931). Translated by Dorion Cairns, ed. Martinus Nijhoff Publishers, 1960
- [20] Isac Ionuț, *Introducere în Filosofia structural-fenomenologică. Paradigma Ortofizicii*, ed. Ardealul Târgu-Mureș, 2001.
- [21] Kuhn Thomas, *Tensiunea esențială*, ed. Științifică și enciclopedică, 1982.
- [22] Locke John, *Eseu asupra intelectului omenesc*, ed. Științifică, 1964.
- [23] Lusthaus Dan, *Buddhist Phenomenology*, ed. Routledge-Curzon, 2002.
- [24] Manolescu Gorun, *Why is Phenomenological Reduction a Form of Radical Meditation?*, in *NOEMA*, vol. XI, 2012.
- [25] Popper Karl, *Logica cercetării*, ed. Științifică și enciclopedică, 1981.
- [26] Ribarry V., Llinas R. și alții, *Magnetic Fiel Tomography of Choerent Thalamocortical 40-Hz Oscillation in Humans*, în *Proceedings of the National Academy of Science, USA*, 88, 1991.
- [27] Scherbarsky T., *Buddhist logic*, ed. Dover Pub., Inc., 2002.
- [28] Stăniloae Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996.